

LANDINFO

Utlendingsforvaltningens fagenhet for landinformasjon

Temanotat

Russland

Situasjonen for LHBT-personer

13. november 2023

© Landinfo 2023

Materialet i denne publikasjonen er omfattet av åndsverklovens bestemmelser. Uten særskilt avtale med Landinfo er enhver eksemplarfremstilling og tilgjengeliggjøring bare tillatt i den utstrekning det er hjemlet i lov.

Alle henvendelser om Landinfos rapporter kan rettes til:

Landinfo
Utlendingsforvaltningens fagenhet for landinformasjon

Fredrik Selmers vei 6
Postboks 2098 Vika
0125 Oslo
Tel: 23 30 94 70
E-post: landinfo@landinfo.no
www.landinfo.no

Om Landinfos temanotater

Utlendingsforvaltningens fagenhet for landinformasjon (Landinfo) innhenter og analyserer informasjon om samfunnsforhold og menneskerettigheter i land som Utlendingsdirektoratet (UDI), Utlendingsnemnda (UNE) og Justis- og beredskapsdepartementet har behov for kunnskap om.

Landinfos temanotater er basert på opplysninger fra nøye utvalgte kilder. Opplysningene er behandlet i henhold til [anerkjente kvalitetskriterier for landinformasjon](#) og [Landinfos retningslinjer for kilde- og informasjonsanalyse](#).

Temanotatene bygger på både skriftlig og muntlig kildemateriale. En del av informasjonen som formidles, er innhentet gjennom samtaler med kilder på informasjonsinnhentingstreiser. Landinfo tilstreber bredde i kildetilfanget, og så langt mulig er det innhentet informasjon fra kilder som arbeider uavhengig av hverandre. Alt benyttet kildemateriale er fortløpende referert i temanotatene. Hensyn til enkelte kilders ønske om anonymitet er ivaretatt.

Notatene gir ikke et uttømmende bilde av temaene som undersøkes, men belyser problemstillinger som er relevante for UDIs og UNEs behandling av utlendingssaker.

Landinfo er en faglig uavhengig enhet, og informasjonen som presenteres, kan ikke tas til inntekt for et bestemt syn på hva praksis bør være i utlendingsforvaltningens behandling av søknader. Landinfos temanotater gir heller ikke uttrykk for norske myndigheters syn på de forhold og land som omtales.

About Landinfo's reports

The Norwegian Country of Origin Information Centre, Landinfo, is an independent body within the Norwegian Immigration Authorities. Landinfo provides country of origin information (COI) to the Norwegian Directorate of Immigration (Utlendingsdirektoratet – UDI), the Immigration Appeals Board (Utlendingsnemnda – UNE) and the Norwegian Ministry of Justice and Public Security.

Reports produced by Landinfo are based on information from carefully selected sources. The information is collected and analysed in accordance with [common methodology for processing COI](#) and [Landinfo's internal guidelines on source and information analysis](#).

To ensure balanced reports, efforts are made to obtain information from a wide range of sources. Many of our reports draw on findings and interviews conducted on fact-finding missions. All sources used are referenced. Sources hesitant to provide information to be cited in a public report have retained anonymity.

The reports do not provide exhaustive overviews of topics or themes, but cover aspects relevant for the processing of asylum and residency cases.

Country of Origin Information presented in Landinfo's reports does not contain policy recommendations nor does it reflect official Norwegian views.

Summary

Russia introduced a new law in December 2022 that worsens the situation for LGBT people. The law entails a total ban on LGBT propaganda. It prohibits propaganda for non-traditional sexual relationships aimed at people of all ages, not just children, as was the case with the law from 2013. In addition to prohibiting propaganda for non-traditional sexual relationships, the law prohibits propaganda for gender reassignment. The law is still new, and it is difficult to know to what extent people are sentenced to administrative penalties. However, the law leads to more fear, and legitimates the harassment of LGBT people even more.

Sammendrag

Russland fikk med en ny lov i desember 2022 som forverrer situasjonen for LHBT. Loven innebærer et totalforbud mot LHBT-propaganda. Den forbyr propaganda om ikke-tradisjonelle seksuelle relasjoner rettet mot personer i alle aldre, ikke bare mot barn, slik tilfellet var med loven fra 2013. I tillegg til å forby propaganda for ikke-tradisjonelle seksuelle relasjoner, forbyr loven propaganda om kjønnskifte. Loven er fortsatt ny, og det er vanskelig å vite i hvilket omfang personer blir dømt til administrative straffer. Loven fører imidlertid til enda mer frykt, og at det blir enda mer legitimt å trakassere og se ned på LHBT-personer.

Innhold

1 Innledning	6
2 Kort om kildesituasjonen	7
3 Den «gamle» propandaloven: føderal lov og regionale lover	7
3.1 Konsekvenser av «gammel» lov fra 2013 og domfellelser fram til vedtak om ny lov	8
4 Den nye loven fra 2022 gjelder propaganda rettet mot både barn og voksne	9
4.1 Lovgivning og straffereaksjoner.....	9
4.2 Tolkninger av loven og hvordan den vil kunne slå ut	10
4.3 Livet for LHBT-personer i Russland etter lovendringen: vold, ulovlige arrestasjoner og falske anklager fortsetter	12
4.3.1 Fremmede agenter	12
4.3.2 Vold og diskriminering	12
4.3.3 Forskjeller mellom ulike regioner	13
4.4 Konsekvenser for ulike yrkesgrupper	13
4.4.1 Situasjonen i skolen	13
4.4.2 Forlagsbransjen.....	13
4.4.3 Dragartister	14
4.4.4 Sexarbeidere	14
4.5 Domfellelser etter den nye loven.....	14
5 Kort om situasjonen for transpersoner	16
5.1 Forbud mot kjønnsbekreftende behandling	16
5.2 Reaksjoner mot transpersoner	16
6 Referanser	18
6.1 Skriftlige kilder	18
6.2 Muntlige kilder	20

1 Innledning

Homofili ble avkriminalisert i Russland i 1993 (IRB Canada 2013).

Situasjonen for LHBT¹-personer i Russland har gjennom mange år vært svært vanskelig, og mange har blitt møtt med trakasseringer, trusler og diskriminering. Med anti-LHBT-propagandaloven av 2013 økte den åpne fiendtligheten mot LHBT-personer (UN Human Rights Council 2023).

En undersøkelse om folks holdninger til homoseksualitet, foretatt av det russiske uavhengige meningsmålingsinstituttet Levada i 2021, viser at bare 1/3 av befolkningen mener at LHBT-personer skal ha like rettigheter som andre. I 2019 mente halvparten av befolkningen det samme (Wagner & Wesolowski 2022).

Situasjonen for LHBT-personer har blitt ytterligere forverret etter nok en lovendring i desember 2022. Denne endringen utvidet anti-propagandaloven til å gjelde enda flere. Lovendringene rettet mot LHBT-befolkningen sees på som en måte å styrke tradisjonelle familieverdier, og en avstandtaken fra vestlige verdier (HRW 2023; Pisarenko & Rey 2023).

Dette temanotatet tar for seg utviklingen for LHBT-personer i samfunnet og går nærmere inn på de konkrete lovendringene i 2013 og i 2022. Landinfo har forsøkt å få så konkret informasjon som mulig om hvilke reaksjoner LHBT-personer kan bli møtt med i Russland. Loven fra november 2022 er såpass ny at det foreligger lite informasjon om hvordan den faktisk slår ut. Kildene Landinfo har møtt, har imidlertid gitt mye informasjon om hvordan lovene har påvirket hele samfunnet i deres syn på LHBT, og hvordan situasjonen stadig blir vanskeligere for denne gruppen.

I dette notatet har Landinfo også tatt med et eget kapittel om transpersoner, som synes å være den gruppen blant LHBT som lever under de aller vanskeligste forholdene i Russland.

Landinfo vil bemerke at reaksjonene mot LHBT-personer er enda verre i Tsjetsjenia enn i øvrige Russland, både fra myndighetenes side og i samfunnet generelt. I Tsjetsjenia er det rene kampanjer mot LHBT-befolkningen fra tid til annen, jf. Landinfos respons av 2017 (Landinfo 2017). Situasjonen i Tsjetsjenia har ikke bedret seg siden Landinfos notat ble skrevet. LHBT-personer i Tsjetsjenia blir fortsatt utsatt for vold og forsvinninger (ILGA 2023).

Dette notatet omhandler ikke situasjonen i Tsjetsjenia, men i øvrige Russland.

¹ LHBT er en forkortelse for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner. Betegnelsen LHBT brukes i responsen når det generelt refereres til denne gruppen.

Temanotatet erstatter Landinfos respons fra 2014 med samme tittel.

2 Kort om kildesituasjonen

Landinfo har innhentet informasjon gjennom flere møter med representanter for LHBT-samfunnet i Russland, flere av dem i regi av den norske Helsingforskomiteen og på informasjonsinnhentingsreiser til andre land.

Etter at Russland gikk til krig mot Ukraina 24. februar 2022, har kildetilgangen blitt vanskeligere. Siden da har det vært umulig for Landinfo å møte kilder i Russland, og en del kilder er også engstelige for å dele informasjon. Mange menneskerettighetsforsvarere har forlatt Russland fordi de ikke lenger føler seg trygge i hjemlandet, og blir hindret i å utføre sitt arbeide.

Av hensyn til kildenes egen sikkerhet, er mange av de muntlige kildene anonymisert, både navnet på enkeltpersoner og organisasjoner og hvor vi har møtt kildene. Flere av de muntlige kildene har bedt spesifikt om at de må anonymiseres grunnet den tilspissede situasjonen for LHBT i Russland.

I tillegg til muntlige kilder, bygger notatet på skriftlige kilder som Human Rights Watch, Amnesty International, ILGA (den internasjonale organisasjonen for lesbiske, homofile, biseksuelle og transpersoner), nyhetsartikler og andre skriftlige kilder.

Noen av kildene Landinfo viser til, er rapporteringer fra langt tilbake i tid. Når vi likevel har tatt dem med, er det for å vise utviklingen over tid.

3 Den «gamle» propagandaloven: føderal lov og regionale lover

I slutten av juni 2013 trådte den føderale lovbestemmelsen om propaganda rettet mot mindreårige for ikke-tradisjonelle seksuelle relasjoner i kraft. Den er et tillegg til artikkel 5 i den føderale loven 135-FZ om beskyttelse av barn mot informasjon som kan være skadelig for deres helse og utvikling (Geohistory 2013).

Lovbestemmelsen lød:

Propaganda of non-traditional sexual relations among minors, manifested in the distribution of information aimed at forming non-traditional sexual orientations, the attraction of non-traditional sexual relations, distorted conceptions of the social equality of traditional and non-traditional sexual

relations among minors, or imposing information on non-traditional sexual relations which evoke interest in these kinds of relations – if these actions are not punishable under criminal law – will be subject to administrative fines: for private citizens in the amount of 4,000 – 5,000 rubles; for administrative officials, 40,000 – 50,000 rubles; for legal entities, 800,000 – 1,000,000 rubles or suspension of business activities for up to 90 days. [...] (tillegg til føderal lov 135-FZ, som oversatt til engelsk i Geohistory2013).

Lovbestemmelsen definerte lovbruddet som en forseelse heller enn en kriminell handling. Brudd på lovbestemmelsen førte i hovedsak til straff i form av bøter. Utlendinger kunne ilegges bøter og utvises fra Russland, eller anholdes administrativt i opptil 15 dager og utvises (Geohistory 2013; Amnesty 2013; HRW, møte oktober 2013).

Forut for den føderale propandaloven, hadde flere føderasjonssubjekter i Russland vedtatt tilsvarende lover (HRW, møte oktober 2013).

3.1 Konsekvenser av «gammel» lov fra 2013 og domfellelser fram til vedtak om ny lov

Flere kilder (som sitert i IRB Canada 2013) viser til at LHBT-aktivister, blant annet i St. Petersburg, har blitt pågrepet av politiet i små eller store demonstrasjoner med plakater til støtte for LHBT. De har imidlertid blitt anklaget og dømt etter andre paragrafer enn propandaloven, som for eksempel at de ikke har hatt tillatelse til å holde en demonstrasjon, eller ikke fulgt politiets ordre.

Kilder Landinfo tidligere har snakket med, har opplyst at politiet brukte loven til å presse aktivister til ikke å demonstrere, og at loven ga et slags «grønt lys» for ulike typer negative reaksjoner fra andre (HRW, møte oktober 2013; Amnesty, møte oktober 2013) Dette er informasjon som har blitt bekreftet gjennom senere møter Landinfo har hatt med kilder i Moskva og i Oslo. Loven førte til et ytterligere stigma med personer som mistet jobben, og legitimerte at høyreekstreme overfalt LHBT. Alt dette er et utslag av Putins vektlegging av tradisjonelle familieverdier.

I årene 2016–2021 ble det åpnet mellom 10 og 30 administrative saker om LHBT-propaganda per år, enkelte år hadde færre enn 10 saker. Kun halvparten av sakene resulterte i administrativ straff, altså mellom 5 og 15 saker per år. Resten av sakene endte med frifinnelse, eller sakene ble avvist av retten. I 2022 endret imidlertid situasjonen seg. Da førte 16 av totalt 22 saker til administrativ straff (Golubeva 2023). Ifølge en russisk menneskerettighetsorganisasjon gjelder disse sakene først og fremst bloggere som har skrevet om LHBT. Majoriteten av anklagene i 2022 kom etter november, etter at det nye lovutkastet ble foreslått (se mer om dette i kapittel 4) (russisk menneskerettighetsorganisasjon, møte mars 2023).

4 Den nye loven fra 2022 gjelder propaganda rettet mot både barn og voksne

Den russiske statsdumaen vedtok en ny propandalov 24. november 2022. President Putin signerte loven 5. desember 2022, som er datoen for offisiell publisering. Loven innebærer et totalforbud mot LHBT-propaganda. Den forbyr propaganda om ikke-tradisjonelle seksuelle relasjoner rettet mot personer i alle aldre, ikke bare mot barn, slik tilfellet var med den tidligere loven (Golubeva & Zotova 2022; Venkina 2022; Selikhova 2022). I tillegg til å forby propaganda om ikke-tradisjonelle seksuelle relasjoner, forbyr loven propaganda om kjønnskifte og om pedofili (Senter for beskyttelse av medierettigheter 2023).

I tillegg til å si at propaganda om LHBT rettet mot barn og voksne er i strid med loven, sier den også at det å vise/demonstrere (*exhibiting*) «ikke-tradisjonelle seksuelle relasjoner» til et barn er i strid med loven. Det omfatter også at det å vise et bilde av, lese om eller snakke om ikke-tradisjonelle seksuelle relasjoner er forbudt (Selikhova 2022; russisk menneskerettighetsorganisasjon, møte mars 2023).

Formålet med loven er å forby distribusjon av materiale som ifølge russiske myndigheter promoterer ikke-tradisjonelle seksuelle relasjoner, pedofili og kjønnskifte (Venkina 2022). Ethvert forsøk på å promotere LHBT i offentligheten, på internett, på film, i bøker eller reklame kan føre til administrativ straff (Reuters 2022; Amnesty 2023; Senter for beskyttelse av medierettigheter 2023).

4.1 Lovgivning og straffereaksjoner

Strafferammen for propandaloven er fortsatt regulert i den administrative loven om forseelser, og ikke i russisk straffelov (russisk menneskerettighetsorganisasjon, møte mars 2023).

Artikkel 6.21 i den administrative loven om forseelser definerer en strafferamme for propaganda om ikke-tradisjonelle seksuelle relasjoner eller om kjønnskifte på opptil 400 000 rubler (ca. 43 000 kroner) for enkeltindivider og fem millioner rubler for organisasjoner/foretak (Reuters 2022; Senter for beskyttelse av medierettigheter 2023).

Propaganda om pedofili kan straffes med opptil 800 000 rubler (ca. 86 000 kroner) for enkeltindivider og ti millioner rubler eller suspensjon av virksomheten i 90 dager for organisasjoner/foretak (lov om administrative forseelser, artikkel 6.21.1) (Senter for beskyttelse av medierettigheter 2023).

Bøter for å demonstrere/vise (*exhibiting*) ikke-tradisjonelle seksuelle relasjoner bøtelegges etter loven om administrative forseelser artikkel 6.21.2 med 200 000

rubler for enkeltindivider, 400 000 rubler for tjenestemenn og fire millioner rubler for organisasjoner/foretak (Senter for beskyttelse av medierettigheter 2023).

Utlendinger risikerer 15 dagers fengsel og utvisning fra Russland (Reuters 2022; russisk menneskerettsorganisasjon, møte mars 2023).

4.2 Tolkninger av loven og hvordan den vil kunne slå ut

Siden det fortsatt er kort tid siden den nye loven ble vedtatt, er kildene Landinfo har vært i kontakt med usikre på hvordan den konkret vil slå ut (menneskerettsforsvarer (b), russisk menneskerettsorganisasjon, mars 2023). Loven er vag, og det er vanskelig å forutse hvordan den vil bli brukt (Shuraleeva 2022).

Flere kilder Landinfo har snakket med viser imidlertid til at loven innebærer en forverring av den generelle situasjonen for LHBT (russisk menneskerettsorganisasjon, møte mars 2023; russiske menneskerettsforsvarere (c), møte juni 2023). Lovendringen innebærer at det er greit å se ned på og trakassere LHBT-personer. Kildene viser også til at politiet, etter lovendringen, vil ha en plikt til å handle hvis noen gjør dem oppmerksomme på forhold som de oppfatter som propaganda om LHBT.

Siden loven nå rommer propaganda rettet mot personer i alle aldre, er det mye mindre som skal til før det blir opprettet en administrativ sak. Tidligere, i perioden 2013–2022, kunne man publisere informasjon om LHBT ved å merke artikkelen, filmen eller TV-innslaget med 18+, noe som viste at barn ikke skulle ha tilgang. Med lovendringen er det ikke lenger noe unntak. Nå gjelder forbudet mot propaganda alle (Shuraleeva 2022; russisk menneskerettsorganisasjon, møte mars 2023). Loven kan brukes mot alle som forfekter at det finnes flere måter å leve som familie på (Shuraleeva 2022).

Det er vanskelig å skjønne hva som er forskjellen på propaganda om LHBT og hva som er å vise/demonstrere. Menneskerettsaktivisten Igor Kotsjetkov (som sitert i Selikhova 2022) påpeker at Russland er et lovløst samfunn hvor ingenting baserer seg på hva som står skrevet i loven, men i hvordan loven praktiseres. Kotsjetkov peker likevel på at «demonstrasjon» viser til en beskrivelse eller en forestilling. For eksempel kan ikke en forfatter skrive om en gutt som holder en annen gutts hånd og kysser uten å bryte med bestemmelsen, siden dette ifølge Kotsjetkov vil forstås som en beskrivelse av et homofilt forhold. Film på kino er et annet visuelt beskrivende medium, og kan også rammes av den nye loven. Kotsjetkov mener imidlertid at det ikke blir stor forskjell i praksis med den nye loven (Selikhova 2022).

Muntlige kilder Landinfo har snakket med er imidlertid av en annen oppfatning, selv om de ikke helt ser forskjellen på *propaganda* om LHBT (rettet mot voksne og barn) og det å vise/demonstrere (*exhibiting*) det til barn. Kildene viser til at

loven er svært uklar, og at essensen er at all form for propaganda og demonstrasjon av LHBT rettet mot alle nå er ulovlig. Kildene opplyser at loven er gjort bevisst uklar, og at dette er gjort for å skape frykt og usikkerhet. Ingen vet hva forskjellen består i (HRW 2022; russisk menneskerettsorganisasjon; russisk menneskerettsforsvarer (b); internasjonal menneskerettsorganisasjon, møter i mars 2023). Senter for beskyttelse av medierettigheter (2023) bekrefter at det ikke er noe skarpt skille mellom hva som er propaganda og hva som er demonstrasjon. Loven skiller mellom de to begrepene, men uten å utdype hva lovgiverne legger i dem.

Kilder Landinfo har snakket med er opptatt av hvordan lovendringene vil slå ut, og viser til at selv det å holde hender eller å kysse i en sosial setting med bare andre homofile og lesbiske til stede kan bli slått ned på, under henvisning til at det er forbudt å demonstrere/viser (*exhibiting*) at man er homofil/lesbisk (russisk menneskerettsforsvarer (a), møte mars 2023).

Den nye loven sees på som et tegn på at LHBT-personer ikke er velkomne i samfunnet. Loven kan brukes mot folk og gjør mange usikre. På tynt grunnlag kan myndighetene opprette en administrativ sak, og dette kan føre til at det blir vanskeligere å få jobb. Kommer det fram at en person har en administrativ sak mot seg, kan det brukes som oppsigelsesgrunn. Når en sak først er opprettet, kan politiet oppsøke arbeidsplassen og gjøre undersøkelser (russisk menneskerettsforsvarer (a), møte mars 2023).

En internasjonal menneskerettsorganisasjon viser til at det viktigste med denne loven er at myndighetene nå skaper enda mer frykt, og at det blir enda mer legitimt å trakassere og se ned på LHBT-personer (møte mars 2023). Mange LHBT-personer føler frykt for trusler fra politiet og sikkerhetstjenesten. Menneskerettsforsvarere forteller om telefoner fra politiet hvor de blir fortalt at organisasjonslokalene deres skal stenges, og de får trusler hvis de ikke gjør som de blir bedt om (menneskerettsforsvarere (c), møte Oslo juni 2023).

Et av spørsmålene Landinfo har stilt kilder, er hvorvidt homofile eller lesbiske par med barn kan få en administrativ straff fordi de demonstrerer/viser (*exhibiting*) barna sine at de er glade i hverandre. Dette var det ingen av kildene som visste noe om, men usikkerheten rundt dette spørsmålet ligger der (russisk menneskerettsorganisasjon; internasjonal menneskerettsorganisasjon, møter mars 2023).

Lovendringen har ført til en ny bølge av anti-LHBT-holdninger, både mot organisasjoner og enkeltindivider (russisk menneskerettsorganisasjon, møte mars 2023).

4.3 Livet for LHBT-personer i Russland etter lovendringen: vold, ulovlige arrestasjoner og falske anklager fortsetter

4.3.1 Fremmede agenter

Det er ikke bare lovendringen som har ført til en vanskeligere situasjon for LHBT-befolkningen, men også det at flere organisasjoner som jobber for LHBT-rettigheter har blitt satt på «fremmed agent-listen». Dette gjør at organisasjoner som skal tale LHBT-personers sak, blir forhindret fra å gjøre sitt arbeide (Igor Kotsjetkov, som sitert i Selikhova 2022; russisk menneskerettsorganisasjon, russisk menneskerettsforsvarer (a), møter mars 2023). Fortsatt arbeider organisasjoner som LHBT Network og Vykhod i Russland, men begge er erklært som fremmede agenter og dette gjør arbeidet deres svært vanskelig (russisk menneskerettsforsvarer (a), mars 2023). Andre organisasjoner som Coming Out har forlatt landet, siden de ikke lenger kan utføre arbeidet fra Russland (U.S. Department of State 2023).

Stempel som fremmed agent sammen med anklager om propaganda mot LHBT, har ført til at flere har blitt anklaget etter den nye loven, jf. opplysninger om at mange av de som har blitt domfelt i 2022, etter at den nye loven ble vedtatt, har fått en administrativ straff (russisk menneskerettsorganisasjon, møte mars 2023).

Se mer om loven om fremmede agenter i Landinfos notat om ytringsfrihet og reaksjoner som følge av å kritisere krigen i Ukraina (2023).

4.3.2 Vold og diskriminering

FNs spesialrapportør for menneskerettigheter sier i sin rapport for 2023 at Russland blir et mer og mer homofobt samfunn hvor ikke-heterofile personer kan bli møtt med vold, ulovlige arrestasjoner og falske anklager om kriminelle handlinger (UN Human Rights Council 2023).

Den europeiske organisasjonen for homofile, lesbiske, transpersoner og bifile, ILGA, sier i sin årsrapport at hatkriminalitet mot LHBT-personer fortsetter, i form av mord, fysisk vold og utpressing. Russiske myndigheter unnlater å klassifisere menneskerettsbruddene som hatkriminalitet, og unnlater også i stor grad å etterforske sakene (ILGA 2023). Ifølge en undersøkelse som interesseorganisasjonen Coming Out (som sitert i ILGA 2023) har gjort blant LHBT, opplyser 20 % av respondentene at de opplever diskriminering på arbeidsplassen.

Det har også blitt «farlig» å uttale seg positivt om LHBT-personer. En russisk menneskerettsorganisasjon opplyser at positive ytringer kan rapporteres til politiet, og kan føre til en anklage. Før lovendringen i desember 2022, kunne også LHBT-personer oppleve trakassering, men personer som på en eller annen måte

fremmet deres sak kunne ikke bli administrativt straffet for dette, i motsetning til hvordan situasjonen er nå (russisk menneskerettsorganisasjon, mars 2023).

4.3.3 Forskjeller mellom ulike regioner

Landinfo har ikke fått svar på hvorvidt enkelte regioner i Russland er verre for LHBT-personer enn andre. Landinfo har imidlertid blitt fortalt at generelt er forholdene for LHBT bedre i store byer som Moskva og St. Petersburg enn andre steder. Russiske menneskerettsforvarere (c) (møte i Oslo, juni 2023) opplyste at situasjonen for LHBT kommer mye an på hvordan det lokale politiet og det lokale FSB er på det enkelte stedet. De opplyste også at situasjonen i byene er mer transparent. Det som skjer der, blir ofte omtalt i media. Hva som skjer på små steder, er det få eller ingen som rapporterer om.

Russiske menneskerettsforvarere (c) (møte i Oslo, juni 2023) har opplyst at de er redde for at LHBT-personer og -organisasjoner kan bli stemplet som kjønnskstrimister. Organisasjonene forteller at personer som er imot LHBT-personer i Russland bruker ordet «kjønnskstrimist».

Informasjon om at den nye lovendringen kom til å tre i kraft, og det at loven virkelig har blitt endret, har ført til at flere LHBT-personer har forlatt Russland i frykt for reaksjoner fra myndighetene og manglende beskyttelse. I tillegg har «fremmed agent-loven» og krigen i Ukraina også gjort at mange har forlatt landet (Barkalova 2022; Sever real 2022; ILGA 2023). Visumrestriksjoner i mange land har imidlertid gjort det vanskelig å reise ut. Noen har fått problemer med lange avhør på grensen før de har reist ut (ILGA 2023). Landinfo har ingen tall på hvor mange som har forlatt landet som følge av det nye lovtillegget, eller fordi de generelt frykter reaksjoner mot LHBT-personer.

4.4 Konsekvenser for ulike yrkesgrupper

4.4.1 Situasjonen i skolen

Rektorer og lærere på skolene er nå pålagt å rapportere når de observerer LHBT-forhold blant elevene til myndighetene. Slike saker ender imidlertid ikke alltid opp i rettsapparatet (russisk menneskerettsorganisasjon, møte mars 2023).

4.4.2 Forlagsbransjen

Personer som jobber innenfor forlagsbransjen, kan bli ilagt bøter i henhold til den nye lovgivningen. Det har vært anlagt flere saker mot forleggere etter publisering av bøker hvor LHBT har vært tema. Tidligere kunne denne typen litteratur merkes med 18+ og det var innenfor loven. Nå er det umulig å publisere bøker med LHBT-innhold, siden de rammes av den nye loven. Myndighetene fjerner bøkene

fra bokhandlene. Både de som publiserer og de som selger bøkene kan bli rammet av loven (menneskerettsforsvarer a, møte mars 2023).

4.4.3 Dragartister

Menn som kler seg i kvinneklær, bruker sminke og opptrer i klubber og barer kan bli rammet av loven. Loven kan også ramme personer som sminker menn. Motebransjen generelt rammes av loven siden mye av den moten som vises kan bli tolket som propaganda om LHBT og LHBT-verdier (russisk menneskerettsorganisasjon, møte mars 2023).

4.4.4 Sexarbeidere

Sexarbeidere rammes også av den nye administrative loven. Ifølge en russisk menneskerettsforsvarer (a) (møte, mars 2023) skal det ha blitt åpnet flere administrative saker etter den nye propagandaloven. Flere utenlandske sexarbeidere skal ha blitt utvist fra Russland som følge av loven (Romashova 2023; russisk menneskerettsforsvarer (a)). Tre av i alt syv LHBT-saker som per februar 2023 var blitt ført i Moskva byrett gjaldt transkvinner. Kvinnene hadde avertert sitt sexarbeid via internett. Den samme politimannen rapporterte om alle tre tilfellene, og anmeldte kvinnene for LHBT-propaganda. De tre transkvinnene ble dømt til å betale bøter og ble utvist fra Russland (Romashova 2023).

4.5 Domfellelser etter den nye loven

Landinfo har ingen annen statistikk over antallet administrative saker etter den nye loven enn tallene fra 2022, som vist til i kapittel 3.1: 22 saker hvorav 16 personer har blitt domfelt. De fleste anklagene i 2022 kom etter at det nye lovforslaget var tatt under behandlingen, altså etter november 2022 og ut året (russisk menneskerettsorganisasjon, møte mars 2023). Landinfo har ingen informasjon om personene som fikk administrativ straff ble dømt for propaganda eller for demonstrasjon av LHBT. Det er fortsatt for tidlig å si noe om dette, siden det foreligger lite informasjon om sakene. En del av sakene blir ført i rettssaler på små steder, og statistikken over antallet saker er ofte ikke oppdatert (russisk menneskerettsorganisasjon; russisk menneskerettsforsvarer (b), møter mars 2023).

En artikkel fra BBC News viser til at den første tiltalen etter det nye lovtillegget (artikkel 6.21 i den administrative loven om forseelser for brudd på loven om propaganda om ikke-tradisjonelle seksuelle relasjoner og/eller preferanser, kjønnsbekreftelse) kom i januar 2023. Tiltalte var forlaget Popcorn Books, for publisering av en bok om to tenåringsgutter på leir i det tidligere Sovjetunionen. Tidligere eiere av forlaget har blitt satt på listen over fremmede agenter (BBC News 2023). Landinfo har ingen informasjon om forlaget ble dømt.

Landinfo har forsøkt å finne informasjon om andre tiltaler og eventuelle domfellelser etter det nye lovtillegget, og har bare funnet informasjon om et fåtall saker, blant annet fra kilden Parni+, som er en nyhetsportal med informasjon om helse- og familierelaterte forhold for LHBT. En 20 år gammel mann fra Volgograd ble bøtelagt med 100 000 rubler (ca. 11 000 kroner) våren 2023 etter å ha postet såkalt LHBT-propaganda på en «datingside». Dette var første saken i denne regionen hvor en person ble dømt for LHBT-propaganda. Et annet eksempel er en 22 år gammel gutt som ble dømt for offentlig å ha snakket om sin seksuelle legning i et opptak på Instagram (Parni+ 2023a).

En domstol i Moskva dømte den 4. mai 2023 lederen av Center T, en gruppe som arbeider for LHBT-rettigheter, og spesielt trans- og ikke-binære personer i Russland, til å betale en bot på 100 000 rubler for å ha brutt propandaloven. Bakgrunnen for saken var at Moskvas barnevern, som hadde fulgt med på det adopterte barnet til lederen av Center T., rapporterte om lederens beskrivelse av forholdet til sin partner på en nettside (Radio Svoboda 2023; russiske menneskerettsforsvarere (c) juni 2023).

Det russiske telekommunikasjonsselskapet Rostelecom fikk en sak mot seg i juni 2023. Tiltalen var propaganda rettet mot mindreårige (artikkel 6.21.2 i loven om administrative forseelser). Rostelecom eier en nettplattform, Wink, hvor det var blitt vist en scene med to menn som kysser hverandre i filmen *Kak zjivoj (Life Like)*. Den russiske uavhengige medieportalen Mediazona gir ingen opplysninger om hvorvidt Rostelecom ble dømt eller ikke, og Landinfo har ingen ytterligere opplysninger om saken. Tilsvarende ble nettfirmaet Tricolor Cinema and TV dømt til en bot på én million rubler for LHBT-propaganda etter at de viste filmen *The Barber of England* med aldersgrensen 16+. Her skal det være bilde av to kvinner som kysser (Mediazona 2023).

Russiske menneskerettsforsvarere (c) (møte, juni 2023) opplyser at én av grunnene til at det trolig ikke er så mange som har fått en administrativ dom, er at organisasjoner og enkeltpersoner er svært forsiktige med hva de sier og hva de publiserer. De forsøker å unngå henvisning til LHBT, og omskriver det de skal publisere på en slik måte at de unngår å bli straffet. Menneskerettsforsvarerne kjenner imidlertid til seks saker hvor personer har blitt straffet med hjemmel i den nye loven. De presiserer at det kan være flere saker, men at de ikke har full oversikt.

5 Kort om situasjonen for transpersoner

5.1 Forbud mot kjønnsbekreftende behandling

Statsdumaen har forbudt kjønnsbekreftende behandling, noe som betyr et alvorlig brudd på transpersoners rettigheter. Statsdumaens beslutning ble tatt etter en tredje og siste høring 14. juli 2023. President Putin undertegnet loven «om grunnleggende helsebeskyttelse» 24. juli 2023. Loven forbyr all medisinsk behandling som har som mål å endre en persons kjønn uten operasjon. Forbudet gjelder ikke medisinske inngrep på barn født intersex. Videre forbyr loven å skifte kjønnsidentitet på person i offentlige dokumenter og registre (Venkina 2023; Bøyum 2023; UN Human Rights Council 2023). Unntaket for å skifte kjønnsidentitet i offentlige registre omfatter personer som gjennomgikk kjønnsbekreftende behandling før loven ble endret. En lov fra 1997, med ytterligere forenklinger fra 2017, gjorde det tidligere mulig å skifte kjønnsidentitet i offentlige registre og dokumenter, men nå er dette altså reversert (OHCHR 2023).

Loven «om grunnleggende helsebeskyttelse» foreslås supplert med en egen artikkel 45.1:

«Medisinsk personell har forbud mot å utføre medisinske inngrep som har til hensikt å endre pasientens kjønn grunnet psykiske lidelser og adferdsforstyrrelser». I tillegg foreslås det å legge til følgende setning i paragraf 4 i artikkel 70 i loven «om sivil status»: «bortsett fra i tilfellene spesifisert i artikkel 45.1 i den føderale loven «om grunnleggende helsebeskyttelse» (Parni+ 2023b).

Et tillegg i familieloven gjør at transpersoner ikke får adoptere barn og heller ikke bli fosterforeldre (Venkina 2023; Bøyum 2023; OHCHR 2023). Ekteskap blir umiddelbart oppløst hvis en av ektefellene krever skifte av kjønnsidentitet i offentlige registre og dokumenter (OHCHR 2023).

Menneskerettsforsvarere (c) opplyste i juni (møte, Oslo 2023) at mange transpersoner forsøkte å få skiftet kjønnsidentitet i offentlige registre og i dokumentene sine mens lovforslaget var til behandling, siden de var klar over at loven ville bli vedtatt. Videre fortalte de at en del leger allerede hadde stoppet kjønnsbekreftende behandling av transpersoner i redsel for reaksjoner. Russiske myndigheter har kalt de som gjennomgår kjønnsbekreftende behandling for forrædere.

5.2 Reaksjoner mot transpersoner

Transpersoner sies å være den LHBT-gruppen som møter de sterkeste reaksjonene og som har det vanskeligst i Russland (Romashova 2023; russisk

menneskerettsforsvarer (a); russisk menneskerettsorganisasjon, møter mars 2023). Transpersoner som er sexarbeidere, er særlig sårbare. Det er flere grunner til det, ifølge Maxim Olenitsjev som siteres i Megazona (Romashova 2023). De blir rammet av LHBT-stigmaet som er sterkt i det russiske samfunnet. I tillegg er prostitusjon en administrativ forseelse i Russland, noe som fører til at politiet kan straffeforfølge sexarbeidere. Mange transpersoner som er sexarbeidere, er borgere fra de sentralasiatiske landene og har blitt utvist fra Russland som følge av den nye lovgivningen (Romashova 2023).

De russiske menneskerettsforsvarerne vet ikke hvorvidt lovforslaget, som ble vedtatt i juli 2023, påvirket den generelle situasjonen for transpersoner i form av økt fiendtlighet. De opplyser at transpersoner alltid har vært svært utsatt for reaksjoner i Russland, og vet dermed ikke om reaksjonene har økt eller ikke. Derimot har antallet selvmord blant transpersoner økt. Organisasjonene mottar informasjon om dette, uten at de har statistikk å vise til. Mange unge henvender seg til dem og sier at de ønsker å ta livet sitt. Videre viser de til at mange ønsker å forlate landet, men veldig få har Schengen-visum. Transpersoner har også inntrykk av at ingen ønsker å ta imot dem (russiske menneskerettsforsvarere (c), møte i Oslo juni 2023).

I møter Landinfo har med kilder om situasjonen for LHBT-personer, trekkes transpersoner alltid fram som den gruppen som møter flest fordommer og som er mest utsatt for overgrep. Amnesty viser til en rapport (Amnesty International 2022) fra Tsjetsjenia der to transpersoner ble dømt til henholdsvis åtte og seks års fengsel i en påstått fiktiv kriminalsak. Som Landinfo har påpekt, skiller Tsjetsjenia seg ut med de verste forholdene for LHBT, men for transpersoner synes denne situasjonen å være svært vanskelig i hele føderasjonen.

ILGA rapporterer om at flere transpersoner har blitt ofre for såkalte falske stevнемøter der de utsettes for overgrep gjennom internettportaler (ILGA 2023). I februar 2023 ble en mann dømt av en domstol i St. Petersburg for å ha drept en transkvinne. Mannen ble imidlertid løslatt allerede under rettsforhandlingene. Den tiden han hadde sittet i varetekt ble sett på som tilstrekkelig straff av domstolen (ILGA 2023).

6 Referanser

6.1 Skriftlige kilder

- Amnesty International (2013, 3. juli). *Russia: ongoing attack on the rights of LGBTI people*. London: Amnesty International. Tilgjengelig fra <https://www.amnesty.org/en/documents/EUR46/028/2013/en/> [lastet ned 9. november 2023]
- Amnesty International (2022, 25. oktober). *Russia: Court upholds lengthy prison sentences for Chechen LGBTI siblings*. London: Amnesty International. Tilgjengelig fra https://www.amnesty.org/en/latest/news/2022/10/russia-court-upholds-lengthy-prison-sentences-for-chechen-lgbti-siblings-2/?utm_source=annual_report&utm_medium=epub&utm_campaign=2021 [lastet ned 3. oktober 2023]
- Amnesty International (2023, 20. januar). *Russia: Authorities poised to wield new legislation to ban films featuring LGBTI characters*. London: Amnesty International. Tilgjengelig fra <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2023/01/russia-authorities-poised-to-wield-new-legislation-to-ban-films-featuring-lgbti-characters/> [lastet ned 24. september 2023]
- Barkalova, Ekaterina (2022, 9. november). "Меня в России ничего не защищает". Представители ЛГБТ бегут от репрессий [«Ingenting beskytter meg i Russland» LHBT-personer flykter fra undertrykkelse]. *Sever real (Radio Free Europe)*. Tilgjengelig fra <https://www.severreal.org/a/predstaviteli-lgbt-begut-ot-repressiy/32122303.html> [lastet ned 26. september 2023]
- BBC News (2023, 10. januar). В России возбудили первое дело о "пропаганде ЛГБТ" - за "Лето в пионерском галстуке" [Første sak om «LHBT-propaganda» for retten i Russland – for «Sommer i pioner-halstørkle»]. *BBC News*. Tilgjengelig fra <https://www.bbc.com/russian/news-64222707> [lastet ned 26. september 2023]
- Bøyum, Erna (2023, 3. august). Forbyr all kjønnsbehandling. *Blikk*. Tilgjengelig fra <https://blikk.no/putin-russland-trans/forbyr-all-kjønnsbehandling/236398> [lastet ned 28. september 2023]
- Geohistory (2013, 21. August). *Russia's "gay propaganda" law. Russian federal law #135-FZ. Geohistory*. Tilgjengelig fra <https://geohistory.today/russias-gay-propaganda-law/> [lastet ned 31. oktober 2023]
- Golubeva, Anastasija & Zotova, Natalija (2022, 23. november). Госдума приняла закон о запрете «гей-пропаганды». Чем он грозит и что запрещает? [Statsdumaen har vedtatt en lov som forbød «homo-propaganda». Hva truer den, og hva forbyr den?]. *BBC News*. Tilgjengelig fra <https://www.bbc.com/russian/news-63714632> [lastet ned 19. september 2023]
- Golubeva, Anastasija (2023, 23. mai). "Легкая мишень". Что происходит с ЛГБТ-людьми в России после начала войны и ужесточения закона о "гей-пропаганде" [«Lett bytte». Hva skjer med LHBT-personer i Russland etter at krigen brøt ut og loven om «homo-propaganda» ble strengere]. *BBC News*. Tilgjengelig fra <https://www.bbc.com/russian/features-65671194> [lastet ned 19. september 2023]
- HRW, dvs. Human Rights Watch (2022, 25. november). *Russia: Expanded 'Gay Propaganda' Ban Progresses Toward Law*. New York: HRW. Tilgjengelig fra <https://www.hrw.org/news/2022/11/25/russia-expanded-gay-propaganda-ban-progresses-toward-law> [lastet ned 24. september 2023]
- HRW (2023, 17. mai). *Russia, Homophobia and the Battle for 'Traditional Values'*. New York: HRW. Tilgjengelig fra <https://www.hrw.org/news/2023/05/17/russia-homophobia-and-battle-traditional-values> [lastet ned 28. september 2023]
- ILGA Europe (2023, 24. februar 2023). *Annual review of the human rights situation of lesbian, gay, bisexual, trans and intersex people in Russia covering the period of January to December 2022*. Brussel: ILGA Europe. Tilgjengelig fra <https://www.ilga-europe.org/sites/default/files/2023/russia.pdf> [lastet ned 4. oktober 2023]

- IRB Canada, dvs. Immigration and Refugee Board of Canada (2013, 15. november). *Situation and treatment of sexual minorities; legislation, state protection and support services*. Ottawa: IRB Canada. Tilgjengelig fra <http://www.irb-cisr.gc.ca/Eng/ResRec/RirRdi/Pages/index.aspx?doc=454906&pls=1> [lastet ned 16. august 2023]
- Landinfo (2017, 11. mai). *Tsjetsjenia: Situasjonen for homofile*. Oslo: Landinfo. Tilgjengelig fra <https://landinfo.no/wp-content/uploads/2018/03/Tsjetsjenia-Situasjonen-for-homofile.pdf> [lastet ned 10. oktober 2023]
- Landinfo (2023, 18. oktober). *Russland: Ytringsfrihet og reaksjoner som følge av å kritisere krigen i Ukraina*. Oslo: Landinfo. Tilgjengelig fra <https://landinfo.no/wp-content/uploads/2023/10/Russland-temanotat-Ytringsfrihet-og-reaksjoner-som-folge-av-a-kritisere-krigen-i-Ukraina-18102023.pdf> [lastet ned 24. oktober 2023]
- LGBT Network (2012, 9. oktober). *The universal periodic review*. Moskva: LGBT Network. Tilgjengelig fra http://lgbtnet.ru/sites/default/files/upr_eng.pdf [lastet ned 8. august 2023]
- Mediazona (2023, 5. juni). На «Ростелеком» составили протокол о «пропаганде» ЛГБТ среди детей за распространение фильма «Как живой» с поцелуями двух мужчин. [Rostelecom utarbeidet protokoll for LHBT-«propaganda» mot barn etter å ha distribuert filmen «Kak zjivoj» med kyss mellom to menn]. *Mediazona*. Tilgjengelig fra <https://zona.media/news/2023/06/05/wink> [lastet ned 27. september 2023]
- OHCHR (2023, 16. august). *Mandates of the Special Rapporteur on the situation of human rights in the Russian Federation; the Independent Expert on protection against violence and discrimination based on sexual orientation and gender identity and the Working Group on discrimination against women and girls*. Genève: OHCHR. Tilgjengelig fra <https://spcommreports.ohchr.org/TMResultsBase/DownloadPublicCommunicationFile?gId=28318> [lastet ned 3. oktober 2023]
- Parni+ (2023a, 25. mai). Волгоградца оштрафовали за «ЛГБТ-пропаганду» из-за анкеты на сайте знакомств. [Person i Volgograd bøtelagt for «LHBT-propaganda» for å ha profil på dating-nettsted]. *Parni+*. Tilgjengelig fra <https://parniplus.com/news/volgograd-lgbt-propaganda/> [lastet ned 27. september 2023]
- Parni+ (2023b, 27. mai). Ведомости: запрет на смену гендера касается операций и документов. [Vedomosti: forbudet mot kjønnsbekreftelse omfatter operasjoner og dokumenter]. *Parni+*. Tilgjengelig fra <https://parniplus.com/news/vedomosti-zapret-na-smenu-gendera-kasaetsya-operatsij-i-dokumentov/> [lastet ned 28. september 2023]
- Pisarenko, N. & Rey, D. (2023, 27. mai). A growing number of LGBTQ+ Russians seek refuge from war, discrimination in Argentina. *AP News*. Tilgjengelig fra <https://apnews.com/article/argentina-russia-lgbt-gay-lesbian-refugees-9141d139da2ec8c984583ca471f64cba> [lastet ned 28. september 2023]
- Radio Svoboda (Radio Free Europe) (2023, 4. mai). Главу "Центра Т" оштрафовали на 100 тысяч рублей за "ЛГБТ-пропаганду". [Lederen for «Senter T» idømt bot på hundre tusen rubler for «LHBT-propaganda»]. *Radio Svoboda*. Tilgjengelig fra <https://www.svoboda.org/a/glavu-tsentra-t-oshtrafovali-na-100-tysyach-rublej-za-lgbt-propagandu-/32394853.html> [lastet ned 27. september 2023]
- Reuters (2022, 24. november). Russian parliament passes law banning “LGBT propaganda” among adults. *Reuters*. Tilgjengelig fra <https://www.reuters.com/world/russias-parliament-passes-law-banning-lgbt-propaganda-among-adults-2022-11-24/> [lastet ned 24. september 2023]
- Romashova, Olya (2023, 28. februar). “The police is off the leash.” Transgender sex workers are being expelled from Russia for “LGBT propaganda”. *Mediazona*. Tilgjengelig fra <https://en.zona.media/article/2023/02/27/propaganda> [lastet ned 25. oktober 2023]
- Selikhova, Yulia (2022, 23. november). Законопроект об ЛГБТ-«пропаганде» приняли во втором чтении. Теперь совсем все запретят? [Loven om LHBT-«propaganda» ble vedtatt i andre høring. Blir alt helt forbudt nå?]. *Holod media*. Tilgjengelig fra <https://holod.media/2022/11/23/lgbt-propaganda/> [lastet ned 24. september 2023]

- Senter for beskyttelse av medierettigheter, MMDC (2023, 19. april). *Пропаганда ЛГБТ, смены пола и педофилии: за что могут наказать? [Propaganda for LHBT, kjønnsbekreftelse og pedofili: hva kan en bli straffet for?]*. Moskva: Senter for beskyttelse av medierettigheter. Tilgjengelig fra <https://mmdc.ru/services/common/propaganda-lgbt-smeny-pola-i-pedofilii-zachto-mogut-nakazat/> [lastet ned 24. september 2023]
- Sever real (Radio Free Europe) (2022, 3. november). "Будет повод докопаться". Как государство преследует ЛГБТ и почему станет хуже. [«Grunn til å grave dypt». Slik forfølger staten homofile, og derfor kommer det til å bli verre]. *Sever real (Radio Free Europe)*. Tilgjengelig fra <https://www.severreal.org/a/kak-gosudarstvo-presleduet-lgbt-i-pochemu-stanet-huzhe/32112689.html> [lastet ned 26. september 2023]
- Shuraleeva, Gulnara (2022, 19. oktober). Новый закон об «ЛГБТ-пропаганде»: как нам с этим жить. [Den nye loven om «LHBT-propaganda»: hvordan vi lever med den]. *DOXA*. Tilgjengelig fra <https://doxa.team/articles/lgbt2022> [lastet ned 24. september 2023]
- U.S. Department of state (2022, 20. mars). *Country report on human rights practices 2022 – Russia*. Washington D.C.: U.S. Department of State. Tilgjengelig fra https://www.state.gov/wp-content/uploads/2023/03/415610_RUSSIA-2022-HUMAN-RIGHTS-REPORT.pdf [lastet ned 11. oktober 2023]
- UN Human Rights Council (2023, 15. september). *Situation of human rights in the Russian Federation Report of the Special Rapporteur on the situation of human rights in the Russian Federation, Mariana Katzarova*. Genève: UN Human Rights Council. Tilgjengelig fra <https://reliefweb.int/report/russian-federation/situation-human-rights-russian-federation-report-special-rapporteur-situation-human-rights-russian-federation-mariana-katzarova-ahrc5454-advance-edited-version-unofficial-russian-version-enru> [lastet ned 3. oktober 2023]
- Venkina, Ekaterina (2022, 5. desember). Путин подписал закон о полном запрете "пропаганды" ЛГБТ. [Putin har undertegnet en lov som totalforbyr LHBT «propaganda».] *Deutsche Welle*. Tilgjengelig fra <https://www.dw.com/ru/putin-podpisal-zakon-o-polnom-zaprete-propagandy-lgbt/a-63994538> [lastet ned 19. april 2023]
- Wagner, Alexandra & Wesolowski, Anthony (2022, 9. januar). "Гибридная война против равенства". Права ЛГБТ в России и Восточной Европе. [«Hybrid-krig mot likhet». LHBT-rettigheter i Russland og Øst-Europa]. *Radio Svoboda*. Tilgjengelig fra <https://www.svoboda.org/a/gibridnaya-voyna-protiv-ravenstva-prava-lgbt-v-rossii-i-vostochnoy-evrope/31639202.html> [lastet ned 28. september 2023]

6.2 Muntlige kilder

Amnesty. Møte i Moskva oktober 2013.

HRW, dvs. Human Rights Watch. Møte i Moskva 29. oktober 2013.

Internasjonal menneskerettsorganisasjon. Møte mars 2023.

Russisk menneskerettsforsvarer (a). Møte mars 2023.

Russisk menneskerettsforsvarer (b). Møte mars 2023.

Russiske menneskerettsforsvarere (c). Møte i Oslo juni 2023.

Dette var et møte med representanter for flere organisasjoner og de ønsket å omtales som russiske menneskerettsforsvarere.

Russisk menneskerettsorganisasjon. Møte mars 2023.